

L'ÚS DELS MOTS PALAIA I LLENGUADO SEGONS ELS ICTIÒLEGS

Miquel DURAN

Cal dir d'entrada que tant el llenguatge dels pescadors, com els noms elegits com a nom estàndard pels ictiòlegs, demostren un ús vacil·lant i anàrquic, sovint fortament illògic, dels noms *llenguado*, *palaia* i *peluda*.

Llenguado és un castellanisme invasor que està suplantant el mot català *palaia*. La invasió és molt antiga: la llista de peixos de l'apotecari barceloní Joan Salvador, de 1722, ja porta «Llenguado. *Buglossum* Rond. Sole.» –que inequívocament és la *palaia vera*, *Solea vulgaris*– i al mateix temps també cita la «Palaia», sense definir-la, ja que no indica cap equivalent llatí ni francès d'aquest mot.¹

També a Menorca el trobem ja a la llista de George Cleghorn (1751): «*Buglossus*, seu *solea* Rond. Llenguada.». Després Ramis, a l'*Specimen animalium...* «*Pleuronectes linguatula*. Llenguado.» El mateix Ramis, en el manuscrit original del seu opuscle *Temps i paratges...* escriu *llengados*. El mot *palaia* és desconegut per tots el ictiòlegs que s'han ocupat dels peixos de Menorca: Cleghorn, Ramis, Cardona (*in* Pérez Arcas), Ferrer Aledo i Ferrer Hernández. D'aquest fet, qualsevol que no conegués Menorca en podria treure la conclusió que el mot *palaia* ja havia desaparegut d'aquesta illa a mitjan segle XVIII. Però el mot és ben viu a Maó, on es pronuncia [pəláə]. Tenim aquí un motiu més per habituar-nos a mirar sempre amb ulls molt crítics tot el que hi ha escrit en matèria d'ictonímia.

A la *Ictiologia Ibérica* de Laureano Pérez Arcas (finalitzada el 1865, però publicada el 1923), el mot català *palaia* hi figura únicament referit a tres espècies, i en els tres casos la citació és feta per referència al *Manual de Piscicultura* de Graells, publicat el 1864: *Pleuronectes platessa* L. (inexistent a la mar Catalana!) «...palaya en catalan», *Platessa italica* Günth. (= *Platichthys flesus* L., el rèmol de riu!) «...palaya en catalán», i *Plagusia lactea* Bonap. (= *Symphurus nigrescens*) «Nombre vulgar: Palaya, palayeta en catalán», que segons Gibert és *rèmol blanc*, i *llengua de gat* segons Nadal Fortià. Molts altres exemples demostren que Graells està molt lluny de tenir l'autoritat que se li ha suposat en matèria d'ictonímia catalana.

En el catàleg d'Orellana (1802) no hi ha *llenguado* com a nom valencià, sols hi és esmentat com a nom castellà de la *palaia*. Aquesta és definida així: «*Palaya*. Plur. *Palayes*: Cast. *Lenguado*: Lat. (segons Poggio, y altres) *Solea*; segons Palmiremo, també *Buglosa*; també *lingulata* segons Bellon Cenom. que la porta descrita y dibuixada... » És evident que per a Orellana la *palaia* és la *Solea vulgaris*, que és la *Buglossa* o *Buglossus* dels antics. Però Cisternas (1867) opina que la *palaia* és el *Platichthys flesus* i reponsabilitza Orellana de l'atribució del nom a aquesta espècie: «*Platessa passer*, Bp. Cast. *Platija*, *Platuja*, *Acedia* (Dicc. Acad.) - Valenc. *Palaya* (Orellana).»

1. Vegeu J. Lleonart i J. M. Camarassa, 1987.

També atribueix el nom de *palaia* a *Symphurus nigrescens*, del que diu que el nom castellà és *lenguado*, segons Orellana!: «*Plagiusa* [sic] *lactea*, Bp. *Rhombus candidissimus*, Riss. Cast. *Lenguado* (Orellana). - Valenc. *Palaya*, *Peluda* (los pescadores).» Una interpretació tan il·lògica del text d'Orellana sols es pot explicar suposant que Cisternas va copiar del «*Manual de Piscicultura*» l'atribució del nom de *palaia* a *Platichthys flesus* i a *Symphurus nigrescens*.

Barceló (1868) anota *llenguado* i *palaia*: «*Solea vulgaris*, Cuv. Cast. el Lenguado. Bal. *llençado*. Mall. *Peláya* más comunmente. Mallorca!» Fins fa ben poc temps, a Mallorca el nom usual de la *Solea vulgaris* ha estat *palaia*. Actualment s'està suplantant per *llenguado*, principalment per culpa de l'ús d'aquest nom com a nom comercial a mercats i restaurants.

Gibert (1913) atribueix el nom de *palaia*, quasi sempre acompanyat de qualificatius, a diverses espècies de les famílies *Citharidae*, *Scophthalmidae* i *Bothidae*. *Pleuronectes citharus* (= *Citharus linguatula*), *palaia-guarda-la-vida*; *Pleuronectes megastoma* (= *Lepidorhombus whiffiagonis*) i *Pleurocentres Boscii* (= *Lepidorhombus boscii*), *palaia bruixa*; *Pleuronectes unimaculatus* (= *Phrynorhombus regius*) i *Pleuronectes conspersus* (= *Arnoglossus laterna*), *palaia misèries*; *Pleuronectes arnoglossus* (= *Arnoglossus laterna*) i *Pleuronectes Grohmanni* (= *Arnoglossus thori*), *palaia rossa*. Ben al contrari, per a aquest autor totes les espècies de la família *Soleidae* són *llenguados*: *Microchirus variegatus*, *llenguado d'arena*; *Monochirus hispidus*, *llenguado de fonera*; i per a totes aquestes espècies, *Solea vulgaris*, *Solea kleini*, *Solea lascaris*, *Microchirus luteus* (= *Buglossidium luteum*) i *Solea oculata* (= *Microchirus ocellatus*), dóna la mateixa parella de noms «*Llenguado*. *Pelayi'l petit*.» He mantingut la grafia original d'aquests mots, no ajustada a les normes ortogràfiques, perquè ha estat l'origen d'una confusió amb conseqüències sobre la nomenclatura estàndard. Cal llegir «*Palai*, el petit», és a dir que dels joves de totes aquestes espècies es diu que són un *palai*, ço que pressuposa que els adults eren *palaies* abans que aquest mot fóra suplantat pel castellanisme *llenguado*. Lloris *et al.* interpretaren «*Pelayi'l petit*» com un doble diminutiu, «*palai xic*», i el proposaren com a nom estàndard de *Buglossidium luteum*, solució admesa a la *Nomenclatura Oficial Catalana*.

És molt interessant comprovar com s'ha mantingut el nom de *palaia* a terres italianes que estigueren sotmeses a la Corona d'Aragó i per tant a influència cultural catalana. Giorgio Bini (*Atlante dei pesci delle coste italiane*, vol. VIII, 1968), dóna una extensa informació sobre noms locals de peixos, que afecta diverses localitats de l'illa de Sardenya (Càller, Òlbia) i de l'antic regne de Nàpols (Bari, Gallipoli, Nàpols, Nicotera, Reggio Calabria, Golf de Squillace, Taranto, Terracina, Torre del Greco). Així per a *Solea vulgaris* dóna *palaria* a Càller, *paraiozza* a Òlbia, *palai* a Bari, *palaia verace* a Nàpols, simplement *palaia* a Reggio Calabria, Taranto i Terracina, i *pilaja* a Nicotera. A remarcar que a cap d'aquestes localitats no dóna cap nom de *Solea vulgaris* que no estigui relacionat amb el català *palaia*. Aquest també s'aplica a altres espècies de la família *Soleidae*. Per a *Microchirus ocellatus*: *palaia 'e arena* i *palaia 'e cicgljo* a Nàpols, *palaia 'e scoglio* a Torre del Greco; *palaia ucchiuta* al golf de Squillace; *palaia steddara* a Càller; *paraiozza a tacchi* a Òlbia. Per a *Buglossidium luteum*: *palaite* a Gallipoli; *palaiozza* a Nàpols; *palaiozza di fango* a Terracina. Per a *Solea lascaris*: *palaia niedda* a Càller; *paraia* a Òlbia; *palaia monica* a Nàpols; *palaia* a Taranto; *palaiozza di rena* a Terracina. Per a *Monochirus hispidus*: *palaia rasposa* a Nàpols; *palaia arrespinosa* a Càller.

Segons el mateix Bini sols hi ha dos casos en què el nom de *palaia* és aplicat a espècies no pertanyents a la família *Soleidae*. A Càller, *palaia* i *palaria de fangu* s'apliquen a *Citharus linguatula*, i *palaria steddara* a *Platichthys flesus*.

De les dades precedents, especialment de la seva pervivència a Mallorca, al reialme de Nàpols i a l'illa de Sardenya, i de les deduccions que es poden treure de les dades de Gibert, resulta que *palaia* és el nom català genuí de *Solea vulgaris* i, de manera legítima, també d'altres espècies de la mateixa família *Soleidae*. No tan legítimament ha estat transferit a espècies d'altres famílies

per un procés d'aplicació analògica freqüent en el lèxic ictionímic català, en virtut del qual per raons de semblança un nom és donat a espècies diferents d'aquella per a la qual es va originar. Així el nom de *peluda* motivat pel tacte aspre de les escates ctenoides dels solèids *Microchirus variegatus* i *Monochirus hispidus* s'ha transferit a diverses espècies del gènere *Arnoglossus* d'escates molt caduques i dèbilment ctenoides, i per tant no rasposes, fins a la il·lògica decisió de conferir a *Arnoglossus laterna* el nom estàndard de *peluda vera* a la *Nomenclatura Oficial Catalana*. El fet que a Barcelona, des de fa temps, s'aplica el nom de *palaia* a *Citharus linguatula* sense cap dels qualificatius de què parlava Gibert, unit a una interpretació precipitada de les dades dels ictiòlegs, ha fet que Lloris *et al.* reservessin el nom de *palaia* per a *Citharus linguatula*, opció admesa pels redactors de la *Història Natural dels Països Catalans* i de la *Nomenclatura Oficial Catalana*, quan hauria estat preferible usar el mot *palaia* com a nom estàndard de *Solea vulgaris*, d'acord amb l'ús tradicional que fins fa pocs anys se n'havia fet a les illes Balears, i acceptar com a nom estàndard de *Citharus linguatula* l'expressió *palaia falsa* proposada per J. Nadal Fortià.

Seguint Gibert:

Palaia bruixa: 1 *Lepidorhombus wiffjagonis*. 2 *Lepidorhombus boscii*.

Palaia misèries: 1 *Phrynorhombus regius*. 2 *Arnoglossus laterna*.

Palaia rossa: 1 *Arnoglossus laterna*. 2 *Arnoglossus thori*

Però no seguirem Gibert pel que fa a *Microchirus variegatus* (*llenguado d'arena*, que es podria corregir a *peluda d'arena*) i *Monochirus hispidus* (*llenguado de fonera*, corregible a *peluda de fonera*), perquè per les seves escates fortament ciliades aquests dos solèids són les veritables *peludes*.

BIBLIOGRAFIA

- ALEGRE, M. / LLEONART, J. / VENY, J. (1992): *Espècies pesqueres d'interès comercial. Nomenclatura oficial catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Ramaderia, Agricultura i Pesca.
- BARCELÓ, F. (1868): «Catálogo metódico de los peces que habitan o frecuentan las costas de las Islas Baleares». *Revista de los progresos de las Ciencias Exactas, Físicas y Naturales*, t. 18, núms. 3 y 4: 46 pp. Madrid.
- BINI, G. (1867): *Atlante dei Pesci delle coste italiane*. Vol. 8: *Osteitti*. Roma: Mondo Sommerso.
- CISTERNAS, R. (1867): *Catálogo de los peces comestibles que se crían en las costas españolas del Mediterráneo y de los ríos y lagos de la provincia de Valencia*. València.
- CLEGHORN, G. (1751): *Observations on the Epidemical Diseases in Minorca. From the year 1744 to 1749. To which is prefixed a short Account of the Climate, Productions, Inhabitants and Epidemical Distempers of that Island*. London.
- FERRER ALEDO, J. (1906): *Catálogo de los peces de Menorca*. Mahón: Imprenta «El Porvenir del Obrero».
- (1930): «Catálogo de los peces de Menorca». *Revista de Menorca*. Maó.
- FERRER HERNÁNDEZ, J. (1903): «Materiales para la fauna ictiológica de las Baleares». *Bol. Soc. Esp. Hist. Nat.*, 3: 89-98. Madrid.
- GIBERT, A. M. (1913): *Fauna Ictiológica de Catalunya. Catálech rahonat dels peixos observats en el litoral y en les aygues dolces catalanes*. Barcelona: Impr. J. Bartra.
- GRAELLS, M. P. (1855): «Catálogo de los peces de las costas de Cataluña y Valencia». *Mem. Com. mapa geológico de la Provincia de Madrid*. (Reimpresió a l'*Anuario de la Comisión Permanente de Pesca*, tomo 2, Madrid, 1869).

- LLEONART, J. / CAMARASSA, J. M. (1987): *La pesca a Catalunya el 1722 segons un manuscrit de Joan Salvador i Riera*. Barcelona: Museu Marítim, Diputació de Barcelona.
- LLORENS, D. / RUCABADO, J. / DEL CERRO, L. / PORTAS, F. / DEMESTRE, M. / ROIG, A. (1984): *Tots els Peixos del mar Català. I: Llistat de cites i referències*. Barcelona, 208 p. (Treballs de la Societat Catalana d'Ictiologia i Herpetologia, 1).
- NADAL FORTIÀ, J. (1981): *Els nostres peixos*. Girona: Departament de Biologia del Col·legi Universitari de Girona; Diputació de Girona.
- ORELLANA, M. A. (1802): *Catálogo d'els Peixos qu'es crieu, e peixuen en lo Mar de Valencia*. València.
- PÉREZ ARCAS, L. (1865): «Ictiología ibérica, o sea catálogo de los peces marinos y de agua dulce que habitan o frecuentan las costas de la Península Ibérica». *Revista de la Real Acad. Ciencias Exactas, Físicas y Naturales*, 19, 192 pp. Madrid.
- RAMIS, J.: *Temps y paratjes de Menorca en que es mes gustós y saludable o dañós respectivament el peix i marisc que se aporta per vendre en la pescateria de Mahó*. Original manuscrit conservat a la Biblioteca de l'Ateneu Científic i Literari de Maó.
- (1811): *Temps y paratjes de Menorca en que es mes gustós y saludable o dañós respectivament el peix i marisc que se aporta per vendre en la pescateria de Mahó*. Per disposició del magnífic señor Mostesaph Doñ Rafel Mercadal y Montañés. Maó: impr. Fàbregues i Portella.
 - (1814): *Specimen Animalium, Vegetabilium et Mineralium in Insula Minorica frequentiorum ad normam Linnaeani Sistematici exaratum*. Maó: impr. P. A. Serra.